

Anyagi depriváció Magyarországon, 2009–2015

Gábos András – Tátrai Annamária – B. Kis Anna – Szívós Péter

I. Bevezetés

Magyarországon a szegénység az európai uniós átlag alatt van: az Eurostat 2015-ös¹ adatai szerint a magyar népesség 14,6%-a élt relatív jövedelmi szegénységben, szemben az EU28 17,2%-os átlagával.² Eszerint a magyarországi szegénység szintje Ausztriához, Ciprushoz, Szlovéniához vagy Svédországhoz hasonló (Eurostat 2016a).

Magyarországon az anyagi deprivációban élők aránya, Románia és Bulgária mögött, a harmadik legmagasabb az Európai Unióban: 2015-ben a népesség 44%-át érintette ez a probléma, míg az uniós átlag 19,5% volt. Ez az arány Cipruson 37%, Szlovéniában 18%, Ausztriában 10%, Svédországban pedig 4% körül alakult.

Miként lehetséges, hogy egy ország (esetünkben Magyarország) a szegénység területén ennyire eltérő képet mutat aszerint, hogy melyik mutatószámot alkalmazzuk? Tanulmányunk, az anyagi depriváció bemutatásán keresztül, ennek a kérdésnek a továbbgondolásához kíván hozzájárulni.

A két indikátor mind koncepcióját, mind mérési módszertanát tekintve különbözik. Míg a jövedelmi szegénység egy erőforrás-oldali koncepció, addig az anyagi depriváció – bár valójában vegyes, de mindenképp – fogyasztás orientált. Másrészt, míg a relatív jövedelmi szegénység indikátora egy hosszú folyamatot követően magas fokon, nemzetközileg sztenderdizált mérési módszertan eredményeként áll elő, addig az anyagi deprivációs ráta módszertana – bár a koncepció évtizedekkel korábbi – lényegesen fiatalabb,

¹ Az Eurostat protokollja szerint 2015-ös adatok részben olyan indikátorok alapjául szolgálnak, melyek referenciaéve 2014 (pl. relatív jövedelmi szegénység vagy alacsony munkaintenzitás), részben olyanokéul, melyek a háztartás helyzetét a kérdés időpontjában jellemzik (pl. anyagi depriváció). Tanulmányunkban megtartjuk az Eurostat által alkalmazott referenciaévet, de az eredmények értelmezésekor fontos figyelni az eltérő referencia-időszakokra.

² A tanulmány az NKFI Hivatal által támogatott *Makro sokkok – mikro válaszok: sikeres és sikertelen háztartási alkalmazkodás a válság idején Magyarországon – A TÁRKI Háztartás Monitor kutatás* címmel futó K 113248. számú (OTKA) kutatás keretében készült.

jelen formájában az Európai Unió bővítéséhez kapcsolódik (Guio 2009), és olyannyira nem kialakult, hogy elfogadása óta már egy revízió is átesett (Gordon–Guio–Marlier 2012), melynek gyakorlatba ültetése jelenleg is folyik. A szakirodalom egyértelműen megállapítja, hogy az anyagi depriváció szorosabban korrelál a háztartások jövedelmi szintjével, mint a relatív jövedelmi szegénység mutatója és emiatt makro szinten is jobban tükrözi az országok közötti életszínvonalbeli különbségeket (pl. Nolan–Whelan 2011a). Ezt az aspektust tárgyalja e kötet azonos fejezetében B. Kis Anna és Gábos András közös tanulmánya is (B. Kis–Gábos 2016). Emellett, míg a jövedelmi szegénység, bár egy összetett jövedelemmérés eredménynek, egydimenziós mutatószámoknak tekinthető, addig az anyagi depriváció összetett (kompozit) mutató. Jelen tanulmány kizárólag az anyagi deprivációra mint a szegénység és a társadalmi kirekesztettség egy fontos indikátorára fókuszál, és az összetett indikátor által leírt helyzet bemutatásán túlmenően, megkísérel egy részletesebb képet adni az elemi indikátorok vizsgálatán keresztül.

Először áttekintjük az anyagi deprivációhoz, ehhez a viszonylag új mutatószámhoz kapcsolódó szakirodalomban megjelenő koncepcionális és mérési kérdéseket, dilemmákat (2. fejezet). Ezt követően, rövid nemzetközi kitekintéssel, megvizsgáljuk az anyagi és a súlyos anyagi depriváció hazai trendjeit, a 2009 és 2015 közötti időszakra fókuszálva. Ezt kiegészítjük a súlyos anyagi depriváció rátájának főbb társadalmi-demográfiai jellemzők szerinti bontásával, valamint a súlyosan depriváltak profiljának megrajzolásával (3. fejezet). A 4. fejezetben az anyagi deprivációs indikátort alkotó elemi mutatószámokat vizsgáljuk és mutatjuk be. A tanulmányunkat a fontosabb eredmények összefoglalása zárja.

2. Koncepció és mérés³

2.1. Koncepció

A szakirodalom a szegénységi mutatók több típusát ismeri. Boarini és d’Ercole (2006) például megkülönböztet monetáris és nem monetáris, forrás- (*input*) és eredményalapú (*outcome*), valamint abszolút és relatív mutatókat. Emellett elkülöníthetünk objektív és szubjektív szegénységi indikátorokat is. A leggyakrabban használt szegénységi mutatók a relatív jövedelmi szegénységi indikátorok, amelyek monetáris, inputalapú mutatók.

³ A fejezet B. Kis és Gábos (2015) korábbi tanulmányának ide vonatkozó részei alapján készült.

Az Európai Unió a szegénységet az Európai Közösség első szegénységcsökkentő tervének megalkotásakor határozta meg.

„(Szegények) azok az egyének és családok, akiknek olyan csekélyek az erőforrásai, hogy nem elegendők arra, hogy elérjék a lakhelyükül szolgáló tagállamban minimálisan elfogadható életszínvonalat.” (European Council 1975b: 36.)

1. táblázat. *A szegénységi mutatók típusai*

	Inputalapú (indirekt) mutatók	Outcome-alapú (direkt) mutatók
Monetáris	Jövedelmi mutatók, fogyasztóikosár-alapú megközelítések	Alapvető igényeken vagy alapvető szükségleteken alapuló mutatók
Nem monetáris	Foglalkoztatáshoz, állami szolgáltatásokhoz való hozzáférés	Anyagi depriváció, képesség indikátorok

Forrás: Boarini–d’Ercole (2006: 11.)

Később a definíciót kissé kiterjesztették anyagi, szociális és kulturális erőforrásokra, de ettől eltekintve változatlan maradt a *Második Szegénységi Terv* elfogadásáig (European Commission 1985). A szegénységcsökkentési cél nyomán követésére az Európai Unió EU2020 stratégiája egy többszörösen összetett indikátort határozott meg. Eszerint szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élőknek számítanak azok a háztartások, amelyek relatív jövedelmi szegények, anyagilag depriváltak vagy alacsony munkaintenzitású háztartásban élnek.

Az EU szegénység definíciója relatív, és egyaránt tartalmaz eredmény (a minimálisan elfogadható életszínvonalból való kirekesztettség) és erőforrás elemeket (jövedelemhiány) (Fusco–Guio–Marlier 2010). Az EU2020 szegénység- és társadalmi kirekesztettség mutatójában a jövedelmi szegénység utal a definíció erőforrás részére, míg az anyagi depriváció az eredmény részére.⁴ A jövedelmi szegénység mérésére szolgáló mutatószám

⁴ Kevésbé egyértelmű, hogy az alacsony munkaintenzitás mit is jelképez a szegénység és társadalmi kirekesztettség célban. Nolan és Whelan (2011a) szerint a munkaintenzitás mellett szóló érvek nem igazán erősek. A szerzők ehelyett az ‘és’ megközelítés mellett érvelnek. Szerintük azok, akik alacsony munkaintenzitású háztartásban élnek, de nem jövedelmi szegények és nem is anyagilag depriváltak, azok olyan egyének, akik „a professzionális és

azon egyének számát hasonlítja a teljes népességhez, akiknek jövedelme a jövedelmi szegénységi küszöb, azaz az országos szinten megállapított medián ekvivalens háztartásjövedelem 60%-a alá esik. A problémát az jelenti, hogy az indikátor a kibővített Európai Unióban hogyan tudja megragadni az országok közötti különbségeket. A jövedelmi szegénységi ráta egy monetáris, erőforrás alapú mutató, amely a rendelkezésre álló jövedelemmel ugyan összefügg, de nincs közvetlen kapcsolata az életszínvonallal – ami ideális esetben egy szegénységi indikátor feladata lenne (Guio 2009). A relatív jövedelmi mutató szerepe a súlyos kritikák ellenére továbbra is jelentős maradt, ami – koncepció- és módszertani egyszerűségén túl – azzal magyarázható, hogy a legtöbb közvetlen szegénységcsökkentésre irányuló intézkedést ma is országos szinten tervezik meg és hajtják végre. Ezek célja elsősorban az, hogy az országos jövedelemeloszlás alsó részén csökkentsék az egyenlőtlenségeket, az életszínvonal növelése jellemzően más ágazati politikák hatókörébe sorolódik.

Miközben az erőforrás-alapú mutatókat jelentős kritika érte, az anyagi depriváció fogalom alkalmazása mint lehetséges alternatíva merült fel, azzal az elsődleges céllal, hogy megragadja az európai szegénységdefiníció eredmény elemét. Townsend (1979) a deprivációt a „normális életszínvonalra való képtelenség”-ként definiálta, és egy olyan szegénységi küszöb meghatározását irányozta elő, amely független a jövedelmek eloszlásától. Elismerve azt, hogy a depriváció egy adott közösség által elfogadott életszínvonalhoz szükséges erőforrások hiányát mutatja, Sen (1989) azt is hangsúlyozza, hogy a jövedelem hiánya helyett a jövedelem megfelelősége számít. Mások erre az igények kielégítésének lehetőségeként hivatkoznak (Fusco–Guio–Marlier 2010; Nolan–Whelan 2011a). Az anyagi deprivációs indikátorok arról adnak képet, hogy mi az, amit egy háztartás megengedhet magának és mi az, amit nem. Így a jövedelmi szükségletek mellett az anyagi deprivációs indikátor megragadja a jövedelmi erőforrások megfelelőségét és az anyagi szükségletek kielégülését is. A megtakarítás és a hitelfelvétel lehetősége, a közjavak vagy a családi és társadalmi kapcsolatokból származó transzferek összetettsége mind torzítják az éves háztartásjövedelmet, ami ennél fogva nem tudja jól mérni az életszínvonalat. A háztartások szükségletei időben, térben és társadalmi osztályok szerint jelentősen különböznek (Fusco–Guio–Marlier 2010). Az éves háztartásjövedelemre hatással lehetnek az átmeneti gazdasági ciklusok is, amelyek igen sok egyént érinthetnek (Boarini–d’Ercole 2006). Mivel az anyagi depriváció egy

menedzseri rétegekhez tartoznak és kevésbé a dolgozó rétegekhez, ezek a rétegek pedig nincsenek kitéve jelentős pénzügyi stressznek” (Nolan–Whelan 2011a: 234.).

eredmény jellegű mutató, jobban tudja közelíteni az életszínvonalat, mert az emberek valódi jólétére koncentrál (Guio 2009), sőt a háztartások gazdasági stresszhelyzetét is fel tudja mérni (Nolan–Whelan 2011b).

A relatív jövedelmi szegénység és az anyagi depriváció különbségei az empirikus eredményekben is megmutatkozik (lásd Nolan–Whelan 2011a; Guio–Gordon–Marlier 2012; Israel–Spannagel 2013, és kisebb mértékben Ayllón–Gábos 2015), ugyanis a kutatási eredmények szerint a két szegénységi indikátor teljesen más embereket azonosít szegényként (pl. Nolan–Whelan 2011b), bár az ezek közötti átfedés mértéke országonként jelentősen változik (Maître–Nolan–Whelan 2013). A különbségek áthidalására több szerző konzisztens szegénységi mutatókat javasol (Nolan–Whelan 1996, 2011a, 2011b; Whelan–Maître–Nolan 2007; Hick 2012). Más kutatások szerint az anyagi depriváció sokkal inkább együtt jár a hosszú távú szegénységgel (Whelan–Layte–Maître 2004; Nolan–Whelan 2011a) és jobban mutatja a háztartások életszínvonalát, mint az éves jövedelmi adatokból számított szegénységi ráta. Mivel a szegénységcsökkentő programokat általában csak az egyik indikátor alapján értékelik, az, hogy jelentős különbség van az anyagilag deprivált és a jövedelmi szegény népesség között, nagyon különböző következtetésekre vezethet egy adott program sikerét illetően, attól függően, hogy melyik indikátort használtuk az értékeléshez (Notten 2016).

2. táblázat. *A jelenlegi és új anyagi deprivációs indikátorok az Európai Unióban*

Az anyagi depriváció jelenlegi indikátora	Az új anyagi deprivációs indikátor
Egy háztartás anyagilag deprivált, ha ...	Egy háztartás anyagilag deprivált, ha ...
1 képtelen a nem várt kiadásokat fedezni;	1. képtelen a nem várt kiadásokat fedezni;
2 nem engedhet meg magának évi egy hét nyaralást az otthonán kívül;	2. nem engedhet meg magának évi egy hét nyaralást az otthonán kívül;
3 nem képes a különféle tartozások törlesztésére;	3. nem képes a különféle tartozások törlesztésére;
4 nem engedhet meg magának minden másnap egy hús-, csirke- vagy halételt;	4. nem engedhet meg magának minden másnap egy hús-, csirke- vagy halételt;
5 nem képes az otthonát megfelelően fűteni;	5. nem képes az otthonát megfelelően fűteni;
vagy a háztartás anyagi okokból kénytelen lemondani ...	vagy a háztartás anyagi okokból kénytelen lemondani ...
6 a mosógépről,	6. a személyes használatú autóról,
7 a színes TV-ről,	7. a számítógépről és az internetről,
8 telefonról,	8. az elhasznált bútorok cseréjéről.
9 a személyes használatú autóról.	

<p>Egy egyén <i>anyagilag deprivált</i>, ha a háztartás, amiben él, a fenti kilenc tétel közül legalább három esetében hiányt szenved. <i>Súlyosan anyagi deprivált</i> valaki, ha ugyanezen kilenc tétel közül legalább négy esetben állapítható meg a depriváltság.</p>	<p>és a felnőttek (16 éves vagy annál idősebb) legalább fele anyagi okokból...</p>
<p>Tartalmi és módszertani részletekért lásd Guio (2009).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 9. kénytelen lemondani az elhasznált ruhák cseréjéről (újakra). 10. nem rendelkezik legalább két pár megfelelő méretű cipővel (beleértve egy minden időjárásban használható párat). 11. nem engedheti meg magának, hogy minden héten egy kis összeget magára költjön. 12. nem engedheti meg magának, hogy rendszeresen részt vegyen valamilyen szabadidős tevékenységben, mint sport, mozi vagy koncert. 13. nem tud havonta legalább egyszer találkozni barátokkal vagy rokonokkal egy itatra vagy étkezésre. <p>Ha az egyén olyan háztartásban él, amelyben legalább öt item hiányzik, akkor <i>depriváltak</i>, ha legalább hét, akkor <i>súlyosan depriváltak</i> tekinthető.</p>
	<p>Tartalmi és módszertani részletekért lásd Fusco–Guio–Marlier (2010).</p>

2.2. Az anyagi depriváció mérése

Az Európai Unióban jelenleg használt anyagi deprivációs indikátor egy összetett mutató, amely kilenc külön elemből épül fel, amelyek felméri, hogy mekkora pénzügyi stresszel szembesül a háztartás, és milyen tartós javakat engedhet meg magának (lásd *1. táblázat 1. oszlop*). Megvizsgálva az eredeti indikátor minőségét és statisztikai érvényességét, Guio és munkatársai egy új (alternatív) mutatószámra tettek javaslatot (Guio–Gordon–Marlier 2012). A régihez hasonlóan az új indikátor is összetett, de kilenc helyett tizenhárom elemből áll. Ebből nyolcat háztartási szinten, és ötöt egyéni szinten mérnek (lásd *1. táblázat 2. oszlop*).

Az anyagi depriváció indikátora esetében a koncepcionális kérdések mellett mérési nehézségek is felmerülnek. Egyrészt nehéz széles körű és hosszú távú konszenzusra jutni abban a kérdésben hogy, milyen területeket és alterületeket foglaljon magába a deprivációs mutató, abban pedig még nehezebb, hogy pontosan milyen elemi mutatókból épüljön fel az indikátor és azok milyen súllyal szerepeljenek. Ez a kiválasztási folyamat részben a társadalom tagjainak preferenciáin, részben pedig a kutatók által biztosított

külső tapasztalaton alapul. Guio és munkatársai e két megközelítés kombinációját használták az uniós anyagi deprivációs indikátor megalkotásakor: a 2007-es értékrendekről és szükségletekről szóló Eurobarométer kérdőív eredményeit használták arra, hogy az egyes itemek relevanciáját értékeljék (Guio 2009; Guio–Gordon–Marlier 2012). Ennek során érdeklődésük „nem annyira önmagukban az egyes itemekre vonatkozik, mint inkább arra, hogy azok együttesen mennyire tudják megragadni a deprivációs státuszt.” (Marlier *et al.* 2007: 177.)

Egy másik mérési probléma a „kényszerű hiány” (*enforced lack*) megközelítéshez kapcsolódik. Ez a megközelítés azt feltételezi, hogy egy jószág hiánya esetén egyértelmű különbséget lehet tenni aközött, hogy azt a háztartás erőforrások hiányában vagy valamilyen más okból (pl. eltérő preferencia, egészségügyi okok stb.) nem engedheti meg magának. Ezt a feltételezést azonban megkérdőjelezheti az, hogy a preferenciák sokszor adaptívak. Míg az anyagi depriváció célja az, hogy a szegénységet objektív módon mérje, előfordulhat, hogy más háztartások számára más jelentőséget. Az empirikus eredmények szerint a háztartások alkalmazkodnak anyagi helyzetükhöz, s szükségleteiket ennek megfelelően módosítják (McKnight 2013). Például, amikor egy család anyagi helyzete romlik, a családtagok lehet, hogy nem tartják fontosnak a nyaralást, még akkor sem, ha korábban szükségesnek tekintették azt. A szegény családok adaptív preferenciái torzításhoz vezethetnek a becslésben: mivel csak azokat a háztartásokat tartjuk anyagilag deprivátnak, akik számára bizonyos itemek hiánya saját bevallásuk szerint kényszerűség, ezzel alulbecsülhetjük a szegénység mértékét.

3. Anyagi depriváció Magyarországon

A *TÁRKI Háztartás Monitor* vizsgálat 2015-ben készült adatfelvétele szerint a magyarországi népesség 37%-a volt anyagilag deprivált, a lakosság közel egynegyede (23%-a) pedig anyagilag súlyosan deprivált. Az *Eurostat EU-SILC*-ből becsült adatai 2015-re vonatkozóan ehhez hasonló értékeket mutatnak: a deprivációban élők aránya 35%, a súlyos anyagi deprivációban élők pedig 19%. A két adatbázisból származó idősoros (a *TÁRKI Monitor* esetében 2009 és 2015, az *EU-SILC* magyarországi adatfelvétele esetében 2005 és 2015 közötti) eredmények hasonló trendet mutatnak a gazdasági válság időszakában: a súlyos anyagi deprivációban élők aránya a válságot közvetlenül megelőző időszakban és a gazdasági recesszió idején növekedett,

majd a válság lecsengését követően – helyenként jelentős – csökkenést látunk. A TÁRKI adatai szerint az anyagi depriváció előfordulásának csökkenése 2012 és 2014 között elsősorban az alsó középosztályt és a középosztályt érintette (azokat tehát, akiknél a jövedelmi szegénység kockázata egyébként nem nagyon nagy, de a válság időszakában komolyabb pénzügyi nehézségekkel szembesültek), míg az alacsonyabb jövedelműek körében csak később, 2014 és 2015 között volt csökkenés megfigyelhető.

3.1. Az anyagi depriváció kiterjedtsége, 2009–2015

A TÁRKI Háztartás Monitor adatfelvételében 2009 óta állnak rendelkezésre adatok az anyagi deprivációra vonatkozóan. 2009 és 2012 között, a pénzügyi és gazdasági válság időszakában enyhén emelkedett, majd ezt követően jelentősen, a 2009–2015 közötti időszakra vetítve összességében mintegy harmadával csökkent a deprivált és a súlyos anyagi deprivációban élők aránya. 2009-ben a magyarországi népesség körülbelül fele (53%-a) élt alapvető anyagi javaktól megfosztottan, 2012-re ez az arány 56%-ra emelkedett, majd 2014-re 45%-ra, 2015-ben pedig 37%-ra csökkent. A súlyos anyagi deprivációban élők arányát vizsgálva hasonló trend figyelhető meg: 2009-ben a népesség harmada (34%-a) élt súlyos anyagi deprivációban, ez az arány 2012-ben 37%-ra emelkedett, 2014-ben és 2015-ben azonban már jóval kedvezőbbben alakult arányuk: 2014-ben 29%, 2015-ben pedig 23%-os volt a súlyos anyagi deprivációs ráta. Az anyagi javaktól való megfosztottság elemi és kompozit indikátorainak megoszlását a teljes népességben a 3. táblázat foglalja össze.

A kompozit indikátorok változásának megértéséhez érdemes az elemi indikátorok megoszlásának változását is figyelemmel kísérni. Az anyagi deprivációs ráta 2014 után bekövetkező csökkenésének hátterében elsősorban két elemi mutató – a hús fogyasztás és a lakás rendes fűtésének pénzügyi okokból való elmaradása – esetében bekövetkezett változás áll. E két változó esetében, 2014 és 2015 között a 2012-t követően már megindult csökkenő tendenciák erősödését, illetve stabilizálódását láthatjuk: 2012-ben a Magyarországon élők egynegyede (27%) nem tudta lakását megfelelően fűteni, 2014-ben ez az arány 19%-ra, 2015-ben pedig 13%-ra csökkent. Azok aránya, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy legalább kétnaponta húst vagy halat egyenek 2009-ben és 2012-ben 41–45%, míg 2014-ben 38%, 2015-ben 27% volt.

3. táblázat. Az anyagi depriváció indikátorai – az érintett népesség aránya, 2009-2015, (%)

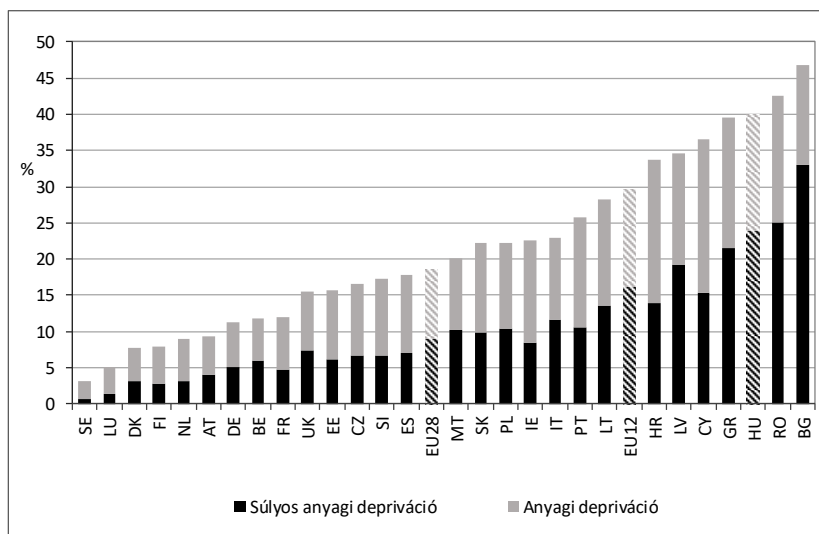
	2009	2012	2014	2015
<i>Az anyagi depriváció összetett indikátorai</i>				
Egyetlen elemi indikátor szerint sem deprivált	11,2	9,7	19,1	21,9
Legalább 2 elemi indikátor szerint deprivált	75,2	75,8	63,2	59,5
Legalább 3 elemi indikátor szerint deprivált	53,2	56,1	45,2	36,5
Legalább 4 elemi indikátor szerint deprivált (EU2020)	33,7	37,3	28,8	22,8
Legalább 5 elemi indikátor szerint deprivált	18,9	21,0	14,6	12,4
<i>Az anyagi depriváció elemi indikátorai</i>				
Anyagi okokból nincs autó	28,6	28,6	25,2	24,2
Anyagi okokból nincs színes tévé	0,6	0,4	0,5	0,4
Anyagi okokból nincs automata mosógép	10,1	7,5	6,0	4,7
Anyagi okokból nincs telefon	13,5	3,5	2,9	2,6
Nem engedhetnek meg maguknak – egy hét nyaralást	75,7	77,1	65,2	65,0
Nem engedhetnek meg maguknak – húsfogyasztást kétnaponta	41,3	44,7	37,1	27,4
Nem engedhetik meg maguknak – a lakás rendes fűtését	19,8	27,4	19,0	13,4
Képtelenek váratlan kiadás fedezésére	76,8	80,9	72,8	68,4
Előfordult fizetési elmaradás pénzihiány miatt	20,8	24,3	14,0	12,7

Forrás: saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor megfelelő évi adatai alapján.

Magyarországon azonban nem a húsfogyasztás vagy a lakás fűtésének pénzügyi okokra visszavezethető elégtelensége érinti a legtöbb háztartást, hanem egy esetleges váratlan kiadás fedezésére, valamint évi, legalább egyhetes nyaralás biztosítására való képtelenség. 2015-ben a lakosság csaknem héttizede (68%) képtelen egy váratlan kiadás fedezésére. Az előbbi esetében, 2012-ben még a teljes népesség 81%-a, 2014-ben 72%-a volt érintett. A nyaralásról lemondani kényszerülők aránya 2012-t követően 77%-ról 65%-ra csökkent. 2012-ben a lakosság 24%-ával fordult elő, hogy fizetési elmaradása volt: nem tudta befizetni a rezsiköltséget, banki törlesztőrészletét stb.: 2014–2015-re ez az arány 13–14%-ra csökkent.

Érdekes, hogy arányaiban a legnagyobb változást a 2009-et követő időszakban a telefonok tekintetében tapasztaltuk: azok aránya, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy telefonjuk legyen 2009 és 2012 között 14%-ról 4%-ra csökkent, majd a 3–4%-os sávban stabilizálódott. 2009-ben a lakosság 10%-a nem engedhette meg magának, hogy mosógépet vásároljon anyagi okok miatt, ezek aránya 2015-re kisebb lépésekben 5%-ra csökkent. Hasonló nagyságrendű csökkenés mutatkozik a rezsiköltség nem fizetését illetően is. A saját használatú autóról lemondani kényszerülők aránya 2009-ben és 2012-ben 29% volt, ami 2014–2015-re 24%-ra csökkent.

1. ábra. A deprivációban és súlyos anyagi deprivációban élők aránya az EU-ban (%)

Forrás: Eurostat 2014.

Országnevek rövidítése: AT – Ausztria, BE – Belgium, BG – Bulgária, CZ – Csehország, CY – Ciprus, DE – Németország, DK – Dánia, EE – Észtország, ES – Spanyolország, EU12 – az EU-hoz 2004-ben és 2007-ben csatlakozott országok, EU28 – a 28 EU-tagország, FI – Finnország, FR – Franciaország, GR – Görögország, HR – Horvátország, HU – Magyarország, IE – Írország, IT – Olaszország, LT – Litvánia, LU – Luxemburg, LV – Lettország, MT – Málta, NL – Hollandia, PL – Lengyelország, PT – Portugália, RO – Románia, SE – Svédország, SI – Szlovénia, SK – Szlovákia, UK – Egyesült Királyság.

3.2. Anyagi depriváció az Európai Unió országaiban

Bár az idősoros adatokat vizsgálva az anyagi és a súlyos anyagi depriváció jelentősebb mértékű visszaszorulása rajzolódik ki a válság lecsengését követő időszakban, a hazai adatokat nemzetközi összehasonlításba helyezve azt láthatjuk, hogy Magyarországon stabilan az európai átlagnál jelentősen magasabb az anyagi deprivációban élők aránya.

Az Eurostat mérése szerint 2014-ben⁵ Magyarországon az Európai Unióban a harmadik legmagasabb, 40% volt a deprivációban élők aránya: csak Bulgáriában és Romániában mérhető a Magyarországinál is magasabb arány, 46%, illetve 42%. Ezzel szemben a EU28 átlaga 19%, az új tagállamok átlaga pedig 30%. A súlyos anyagi depriváció tekintetében azt láthatjuk, hogy az EU lakosságának 9%-a, az új tagállamok lakosságának 16%-a él súlyos anyagi deprivációban. A magyarországi érték pedig az előbbinek két és félszerese, az utóbbinak másfélszerese, azaz 24%.

3.3. A súlyos anyagi depriváció kockázata

A TÁRKI Háztartás Monitor adatai szerint a háztartás munkaerő-piaci kapcsolódása, valamint a háztartásfő iskolázottsága és etnikai hovatartozása a három legfontosabb tényező, amely a súlyos anyagi depriváció kockázatával összefügg. A súlyos anyagi depriváció rátájának főbb társadalmi-demográfiai jellemzők szerinti értékeit a 4. táblázatban foglaltuk össze.

Mínél magasabb a háztartás munkaintenzitása (MI)⁶, annál alacsonyabb a deprivációs kockázat. A nagyon alacsony ($MI < 0,2$) munkaintenzitású

⁵ Tanulmányunk lezárásának idején az Eurostat még nem tette közzé minden EU-tagállamra vonatkozóan az anyagi depriváció 2015-ös mutatóit. Ezért az itt bemutatott nemzetközi összehasonlítás az Eurostat 2014-es adatain alapul.

⁶ Az Eurostat definíciója szerint a munkaintenzitás indikátora (MI) azt méri, hogy a munkaképes korú (18–59 éves) háztartás tagok az elméletileg lehetséges egyéves időkeretből mennyit (hány hónapot) töltöttek el foglalkoztatottként (teljes, illetve részmunkaidőben). A mutató 0 és 1 között vehet fel értékeket: 0, amennyiben a megelőző 12 hónapban a háztartás aktív korú tagjai egyáltalán nem, még részmunkaidőben sem dolgoztak, és 1, amennyiben a háztartás minden

háztartásokban a súlyos anyagi depriváció előfordulásának valószínűsége 60%, az alacsony munkaintenzitású háztartások ($0,2 < MI < 0,45$) esetében pedig 46% volt 2015-ben. A közepes munkaintenzitású háztartások deprivációs kockázata a teljes vizsgált időszakban az országos átlag körül vagy annál valamivel alacsonyabban alakult (2015-ben 31%). A TÁRKI adatai szerint a 2012 utáni jelentősebb csökkenés a súlyos anyagi depriváció előfordulásának valószínűségében a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartások körében számottevő, mintegy 15 százalékpontos volt, de ennek kétharmada a 2014 és 2015 közötti időszakból származik. Hasonló trend jellemezte az alacsony munkaintenzitású háztartásban élőket is. Ezzel szemben a közepes és a nagyon magas munkaintenzitású háztartásban élők körében a csökkenés inkább a 2012 és 2014 közötti, tehát a válság végét közvetlenül követő periódusban következett be, és az előbbieket esetében 2014 és 2015 között már nem is figyelhetünk meg csökkenést.

A munkaintenzitáshoz hasonlóan erős kapcsolatot mutat a súlyos anyagi depriváció előfordulásával a háztartásfő iskolázottságának hatása is: a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező háztartásfők esetében a súlyos anyagi deprivációs ráta 50%. Ha a háztartásfő szakmával rendelkezik, ez az arány 26%, érettségizett háztartásfő esetében 12%, míg a diplomásoknál mindössze 5%. Tehát csupán a legfeljebb általános iskolát végzett háztartásfővel rendelkező háztartások kockázata átlag feletti. Az egyes csoportok között megfigyelt eltérések a ráta időbeli változásában is megmutatkozik és összhangban van a munkaintenzitás esetében megfigyelttel: az alacsony végzettségűek körében 2012 és 2014 között valamelyest nőtt, majd 2014 és 2015 között jelentősen csökkent a ráta értéke, míg a fennmaradó három csoport esetében a csökkenés a 2012-t követő két évben nagyobb volt, mint 2014 és 2015 között.

A roma háztartásfővel élő háztartások az átlagosnál jelentősen magasabb depriváltak: körükben a súlyos anyagi depriváció előfordulásának valószínűsége 64%, míg a nem roma népesség esetében 21% volt 2015-ben. 2014 és 2015 között a romák körében szignifikáns csökkenést tapasztaltunk, miközben 2012 és 2014 között nem történt változás.

Lakóhely szempontjából a fővárosban élők helyzete a legkedvezőbb, 2015-ben 9%-uk volt anyagilag súlyosan deprivált. Az egyéb városokban ez a népesség negyedét (24%), községekben élők csaknem harmadát (30%) érinti. A háztartások összetételét vizsgálva, a ráta a három vagy több

aktív korú tagja teljes munkaidőben dolgozott a 12 hónap folyamán. Nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásnak tekintjük azt, melyben a munkaintenzitás mértéke nem nagyobb, mint 0,2.

gyermeket nevelők (40%), az egyszemélyes háztartásban élők (29–31%), valamint a gyermeküket egyedül nevelők (34%) körében kiemelkedően magas. Ezzel szemben az egy vagy két gyermeket nevelő párok körében ez a mutató az átlagosnál is jóval kedvezőbb (11–14%). Fontos kiemelni, hogy a Monitor adatai szerint az egyedülálló szülők és gyermekeik, valamint a három vagy több gyermeket nevelő családok tagjai körében 2014 és 2015 között a súlyos anyagi deprivációban élők arányának jelentős mértékű csökkenését figyelhetjük meg. A női háztartásfővel élők deprivációs kockázata csaknem másfélszerese a férfi háztartásfővel élőkének, életkori csoportok mentén azonban nem tapasztaltunk jelentős különbséget.

4. táblázat. A súlyos anyagi depriváció előfordulásának gyakorisága a fontosabb társadalmi-demográfiai csoportokban, 2009–2015 (%)

	2009	2012	2014	2015
<i>Teljes népesség</i>	33,6	37,3	28,3	22,8
<i>Háztartásfő életkora</i>				
0–17 éves	36,9	44,3	31,9	23,4
18–24 éves	36,2	44,0	31,1	24,8
25–49 éves	33,1	33,4	25,6	20,3
50–64 éves	32,6	36,7	29,3	26,7
65 éves és idősebb	31,1	34,4	27,3	22,2
<i>Háztartásfő neme</i>				
Férfi	30,2	36,0	26,9	20,8
Nő	46,2	43,5	34,3	31,3
<i>Háztartásfő iskolázottsága</i>				
Legfeljebb 8 általános	60,9	63,1	68,0	50,0
Szaktanácsképző	32,4	42,7	31,7	26,1
Érettségi	23,2	24,2	14,2	12,0
Diploma	11,3	14,1	5,1	5,2
<i>Etnikai hovatartozás</i>				
Nem roma	31,4	34,8	25,4	20,5

	2009	2012	2014	2015
Roma	85,9	85,8	86,2	64,0
<i>Háztartás típusa</i>				
Egyszemélyes, <65	42,5	41,0	32,3	29,0
Egyszemélyes, 65+	37,5	38,6	29,1	31,1
Pár, legalább egy tag 65+	26,5	25,8	25,1	14,6
Pár, mindkét tag <65	28,2	28,8	17,2	23,2
Más háztartás gyermek nélkül	31,5	34,1	28,3	23,1
Egyedülálló szülő	47,5	60,9	57,7	33,6
Pár 1 gyermekkel	28,4	32,1	14,5	14,0
Pár 2 gyermekkel	26,7	29,1	23,3	10,6
Pár 3+ gyermekkel	50,0	55,5	57,7	39,5
Más háztartás gyermekkel	39,2	46,7	37,2	24,7
<i>A háztartás munkaintenzitása</i>				
MI=0–0,20	59,5	74,8	69,4	59,5
MI=0,20–0,45	45,4	52,5	53,8	46,1
MI=0,45–0,55	28,8	34,9	29,1	30,5
MI=0,55–0,85	25,5	29,4	25,2	20,6
MI=0,85–1,0	20,9	22,6	15,4	10,8
Érvényes MI összesen	33,0	38,0	28,8	22,7
Nincs érvényes MI	35,6	35,2	29,0	23,4
<i>A háztartás gazdasági aktivitása</i>				
Háztartásfő foglalkoztatott, más nem	33,7	40,9	31,8	25,7
Háztartásfő foglalkoztatott, más is	20,9	25,3	19,1	13,6
Háztartásfő inaktív vagy munkanélküli	62,6	73,8	67,6	54,2
Háztartásfő nyugdíjas, nincs más foglalkoztatott	37,8	39,6	31,0	28,2
Háztartásfő nyugdíjas, van más foglalkoztatott	32,6	33,1	26,8	36,1

	2009	2012	2014	2015
<i>Lakóhely</i>				
Budapest	21,3	24,6	13,2	8,7
Város	31,8	39,4	27,6	24,1
Község	42,4	40,7	39,8	30,3

Forrás: saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor megfelelő évi adatai alapján.

3.4. A súlyos anyagi deprivációban élők profilja

Az egyes társadalmi-demográfiai csoportok deprivációs kockázata mellett fontos annak ismerete is, hogy kik valójában a súlyos anyagi deprivációban élők, összetételük hogyan alakul eszerint a jellemzők szerint. Minderre azért van szükség, mert bár egyes társadalmi csoportok kockázati rátái magasak, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a deprivált népesség többségét ők adnák. A súlyos deprivációban élők profilját az 5. táblázatban foglaltuk össze.

Az első és legfontosabb jellemző, hogy a súlyosan deprivált helyzetben élők nyolctizede (82%) olyan háztartásban él, ahol a háztartásfő alapfokú végzettséggel rendelkezik. A 2009–2015-ös időszakban ez az arány mindvégig 77–83% közötti sávban maradt.

A háztartások munkaerő-piaci jelenlétét vizsgálva az látható, hogy a súlyosan anyagilag depriváltak fele (54%) olyan háztartásban él, ahol a háztartásfő foglalkoztatott, 28% esetében pedig legalább kétkeresős háztartásról beszélhetünk. Mindkét mutató tekintetében 2009-et követően növekvő arányt láthatunk, vagyis a súlyos deprivációban élők között növekszik azon háztartások aránya, ahol a háztartásfő foglalkoztatott (38%, 45%, majd 2014-ben és 2015-ben 54%).

2009-et követően minden adatfelvétel azt mutatja, hogy a súlyos anyagi deprivációban élők túlnyomó része (92%) nem a fővárosban él. 2015-ben a súlyosan depriváltak 15%-a volt roma, akiknek aránya a súlyos deprivációban élők között 2014-ig emelkedett (2009-ben 10%, 2012-ben 12%, 2014-ben 17%), majd 2015-re valamelyest mérséklődött (15%).

A súlyosan deprivált háztartásokban élők egyötöde (19%) gyermek, közel egytizede (9%) 15–24 éves, egyharmada (32%) 25–49 éves. Az ötven év felettiek aránya a vizsgált időszak egészében 37–40% között mozgott.

5. táblázat. A súlyos anyagi deprivációban élők összetétele fontosabb társadalmi-demográfiai jellemzők szerint, 2009–2015 (%)

	2009	2012	2014	2015
<i>Háztartásfő életkora</i>				
0–17 éves	20,4	21,9	20,8	18,8
18–24 éves	9,8	11,8	10,5	9,0
25–49 éves	32,9	29,6	32,2	32,1
50–64 éves	21,5	21,5	21,2	22,8
65 éves vagy idősebb	15,4	15,2	15,4	17,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,1</i>	<i>100,0</i>
<i>Háztartásfő neme</i>				
Férfi	70,7	79,4	77,0	73,4
Nő	29,3	20,6	23,0	26,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Háztartásfő iskolázottsága</i>				
Legfeljebb 8 általános	41,7	34,8	42,2	39,0
Szakmunkásképző	37,1	42,6	41,5	42,6
Érettségi	16,3	16,7	13,4	14,4
Diploma	5,0	5,9	2,9	4,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Háztartásfő etnikai hovatartozása</i>				
Nem roma	89,6	88,3	82,8	85,0
Roma	10,4	11,7	17,2	15,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Háztartás típusa</i>				
Egyszemélyes, <65	8,0	6,4	8,8	9,2
Egyszemélyes, 65+	6,1	7,0	5,8	8,6
Pár, legalább egy tag 65+	6,4	4,9	7,4	5,8
Pár, mindkét tag <65	8,2	7,4	6,2	9,4

	2009	2012	2014	2015
Más háztartás gyermek nélkül	23,2	24,1	25,8	26,5
Egyedülálló szülő	4,0	4,3	4,5	6,1
Pár 1 gyermekkel	7,8	6,8	4,7	5,6
Pár 2 gyermekkel	8,8	7,1	7,3	4,0
Pár 3+ gyermekkel	6,9	7,5	7,5	7,8
Más háztartás gyermekkel	20,5	24,5	22,1	16,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>A háztartás munkaintenzitása</i>				
MI=0–0,20	32,1	29,2	22,5	19,6
MI=0,20–0,45	16,5	18,3	18,5	16,9
MI=0,45–0,55	16,2	18,2	18,6	22,2
MI=0,55–0,85	14,3	14,1	17,8	17,4
MI=0,85–1,0	20,9	20,1	22,5	23,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>A háztartás gazdasági aktivitása</i>				
Háztartásfő foglalkoztatott, más nem	19,6	21,1	25,5	26,6
Háztartásfő foglalkoztatott, más is	18,2	23,7	28,9	27,7
Háztartásfő inaktív vagy munkanélküli	25,0	27,2	19,8	14,4
Háztartásfő nyugdíjas, nincs más foglalkoztatott	29,5	23,1	21,4	23,9
Háztartásfő nyugdíjas, van más foglalkoztatott	7,8	4,9	4,4	7,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Lakóhely településtípusa</i>				
Budapest	10,6	11,1	8,2	8,5
Város	46,5	51,9	49,2	46,0
Község	42,8	37,0	42,6	45,6

	2009	2012	2014	2015
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor megfelelő évi adatai alapján.

4. Az anyagi depriváció elemi indikátorai

A fontosabb trendek és az anyagi depriváció előfordulásával legerősebben összefüggő jellemzők bemutatását követően figyelmünket most az összetett indikátor egyes elemeire fordítjuk. Először megvizsgáljuk, hogy az anyagi deprivációban élők körében mely elemek fordulnak elő leggyakrabban, majd arra keressük a választ, hogy a kilenc elemi indikátor közül melyek fordulnak elő leggyakrabban együtt a magyarországi háztartásokban.

A 3. táblázatból már láthattuk, hogy az elemi indikátorok közül idehaza a váratlan kiadás fedezésének nehézsége és a nyaralás nélkülözése a legelterjedtebb item, egyenként is a népesség mintegy háromnegyedét érintik. A 6. táblázat azt mutatja meg, hogy az egyes elemek milyen súllyal vesznek részt az anyagi depriváció (AD), illetve a súlyos anyagi depriváció (SAD) státuszának kialakításában. A táblázat jól mutatja, hogy 2009 és 2015 között a nyaralás hiánya és a váratlan kiadás fedezésének képtelensége gyakorlatilag minden egyes anyagi vagy súlyos anyagi depriváció által érintett háztartásnál megjelenik. A tekintetben azonban, hogy melyik a harmadik, illetve a negyedik elemi indikátor, ami a háztartást a deprivációs küszöb alá viszi, már nagyobb változatosságot figyelhetünk meg, bár az egyes elemek gyakoriságának sorrendje nagyon hasonló a teljes népességre vonatkozó arányokhoz (lásd 2. táblázat). A harmadik elem az anyagi, illetve a súlyos anyagi deprivációs küszöb átlépéséhez jellemzően az elégtelen húsfogyasztás: az anyagi deprivációban élők háromnegyedénél fordul elő harmadik tételként, negyedikként azonban tíz érintettből már kilencnél, miközben időben is meglehetősen stabilnak mutatkozik ez az arány. Ezzel szemben az autó hiányának súlya az összetett mutatók kialakításában 2009 és 2015 között növekedett: 2015-re harmadik tételként az érintett népesség 62%-ánál, harmadik vagy negyedik tételként pedig több mint háromnegyedénél fordult elő (2009-ben ezek az arányok 49%, illetve 64% voltak). Ezzel párhuzamosan időben valamelyest csökkent az elégtelen fűtés és fizetési nehézségek súlya.

6. táblázat. Az egyes deprivációs elemek előfordulása az anyagilag depriváltak és súlyosan depriváltak körében, 2009–2015 (%)

	2009		2012		2014		2015	
	AD	SAD	AD	SAD	AD	SAD	AD	SAD
Nyaralás hiánya	97	99	98	100	98	98	100	100
Váratlan kiadás fedezésének képtelensége	96	98	98	99	99	100	99	100
Elégtelen húsfogyasztás	72	83	75	90	76	90	73	90
Autó hiánya	49	64	48	59	54	66	62	77
Elégtelen fűtés	36	51	47	63	41	61	35	53
Fizetési nehézség	36	47	41	52	30	39	33	44
Mosógép hiánya	19	27	19	19	13	21	13	20
Telefon hiánya	25	37	6	9	7	10	7	11
Színes tévé hiánya	1	2	1	1	1	2	1	2

Forrás: saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor megfelelő évi adatai alapján.

Megjegyzés: AD – anyagi deprivációban élők; SAD – súlyos anyagi deprivációban élők.

A 7. táblázat a kilenc elemi indikátor között becsült korrelációs együtthatókat tartalmazza, a 2009 és 2015 közötti vizsgálatok egyesített adatbázisán. Ezen kívül a háztartás objektív pénzügyi helyzetét (a szegénységi küszöbnél alacsonyabb jövedelemmel rendelkezést), illetve annak szubjektív megítélését (ha a háztartás tagjai nélkülözések között élnek vagy hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak) is bevettük ebbe az elemzésbe (ezeket a becsléseket a táblázat két utolsó oszlopa tartalmazza). Láthatjuk, hogy a becsült korrelációs együtthatók (melyek mindegyike legalább 1%-os szinten szignifikáns) jelentős eltéréseket mutatnak. A táblázatból kirajzolódik néhány egyértelmű páros együtt járás: például az elégtelen fűtés és az elégtelen húsfogyasztás, a nyaralás hiánya és a váratlan kiadások fedezésére való képtelenség, valamint a nyaralás hiánya és az elégtelen húsfogyasztás párok esetében a korrelációs együtthatók becsült értéke 0,45-nél magasabb. Ugyancsak viszonylag erős együtt járást

figyelhetünk meg a nyaralás hiánya és az elégtelen húsfogyasztás között (0,41). Ezen kívül az autó hiánya és az elégtelen húsfogyasztás (0,35), a mosógép hiánya és a telefon hiánya (0,35), az autó hiánya és a mosógép hiánya (0,34), valamint az elégtelen húsfogyasztás és a váratlan kiadások fedezésének képtelensége (0,34) mutat még számottevően erős kapcsolatot egymással. Azt is megfigyelhetjük, hogy a fogyasztási javak anyagi okokból való hiánya, különösen három elem (a mosógép, a színes tévé és a telefon) inkább csak egymással (vagy az autó hiányával) mutatnak együtt járást, a többi indikátorral kevésbé. A színes tévé esetében különösen gyenge a becstült együttthatók erőssége. A pénzügyi stressz mutatói ugyancsak egymással korrelálnak erősebben.

A háztartás pénzügyi helyzetének szubjektív megítélése erősen korrelál a fizetési nehézségekkel (0,49) és az elégtelen húsfogyasztással (0,46). Ugyancsak viszonylag erős korrelációt figyelhetünk meg az elégtelen fűtéssel (0,42), tehát összességében a valóban alapvető szükségletek anyagi okokból való korlátozásával. Ez arra utal, hogy mind a háztartás pénzügyi helyzetének megítélésében, mind az anyagi depriváció indikátorában megjelennek az összes és a szabadon felhasználható jövedelem eltéréséből fakadó feszültségek, míg a jövedelmi mutatók tisztán az erőforrások oldaláról közelítenek. Ezen kívül a szubjektív jövedelmi helyzet erős együtt járást mutat az autó hiányával is, vagyis az autó tipikusan egy olyan fogyasztási jószágnak tűnik, melynek hiánya jól jelzi a háztartások jövedelemfeszültségét. Ezzel szemben a színes tévé hiánya egyáltalán nem tekinthető ilyennek, de ugyanez mondható el a telefonról és a mosógépről is. Nem véletlen, hogy – amint azt korábban láttuk – éppen ezek az elemek maradtak ki az újonnan képzett anyagi deprivációs indikátorból.

7. táblázat. Az anyagi depriváció elemi indikátorainak együtt járása – korrelációs együtthatók

	Színes tévé hiánya	Mosógép hiánya	Telefon hiánya	Nyarlás hiánya	Elégtelen húsfogyasz- tás	Elégtelen fűtés	Váratlan kiadás fedezésének képtelensége	Fizetési nehéz- ségek	Szubjektív jövedelmi helyzet	Objektív jövedelmi helyzet
Autó hiánya	0,103	0,335	0,281	0,312	0,348	0,272	0,279	0,263	0,393	0,306
Színes tévé hiánya		0,239	0,205	0,045	0,069	0,108	0,039	0,029	0,082	0,086
Mosógép hiánya			0,347	0,162	0,240	0,273	0,136	0,188	0,285	0,294
Telefon hiánya				0,140	0,210	0,228	0,123	0,191	0,267	0,212
Nyarlás hiánya					0,411	0,276	0,483	0,240	0,339	0,219
Elégtelen húsfogyasztás						0,486	0,341	0,286	0,464	0,287
Elégtelen fűtés							0,229	0,269	0,416	0,275
Váratlan kiadás fedezésének képtelensége								0,244	0,326	0,202
Fizetési nehézségek									0,494	0,246
Szubjektív jövedelmi helyzet										0,382

Forrás: saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor megfelelő évi egyesített adatfelvételek alapján.

A 7. táblázatból egyértelműen látszik, amire már a bevezetőben is utaltunk: a relatív jövedelmi szegénységi helyzet csak gyengén korrelál az anyagi deprivációval és annak elemi összetevőivel is. A becült korrelációs együttható csak az autó esetében érte el 0,3-ct, az értékek jellemzően 0,2 és 0,3 között szóródnak.

5. Összegzés

Tanulmányunkban az anyagi deprivációval foglalkoztunk, hogy jobban megértsük ennek az összetett mutatószámnak a tartalmát és felépítését. Az anyagi deprivációhoz, ehhez a viszonylag új mutatószámhoz kapcsolódó szakirodalomban megjelenő koncepcionális és mérési kérdések, dilemmák áttekintését követően az empirikus eredményeket ismertettük a TÁRKI Háztartás Monitor 2009 és 2015 közötti adatainak elemzésével, részben kiegészítve ezeket az Eurostat EU-SILC adatfelvételének magyarországi és nemzetközi eredményeivel. Miközben a gazdasági válság utáni években az anyagi deprivációban és a súlyos anyagi deprivációban élők aránya számottevően csökkent Magyarországon, a nemzetközi összehasonlítás alapján hazánk a hasonló egy főre jutó GDP-vel rendelkező régiós országokhoz képest kedvezőtlenebb helyzetben van.

A TÁRKI Háztartás Monitor adatai szerint a háztartás munkaerő-piaci kapcsolódása, valamint a háztartásfő iskolázottsága és etnikai hovatartozása az a három legfontosabb tényező, amely az anyagi depriváció kockázatával összefügg. Minél magasabb a háztartás munkaintenzitása vagy a háztartásfő iskolai végzettsége, annál alacsonyabb a deprivációs kockázat. Az anyagi és a súlyos anyagi depriváció előfordulásának valószínűségében 2012 után bekövetkezett jelentősebb csökkenés az alacsony vagy nagyon alacsony munkaintenzitású, illetve az alacsony iskolázottságú háztartásfőjű háztartások körében történt csökkenésből is adódik, de utóbbi jelentősebb része a 2014 és 2015 közötti időszakhoz kapcsolható. Ezzel szemben a közepes és a nagyon magas munkaintenzitású háztartásban élők körében a csökkenés inkább a 2012 és 2014 közötti, tehát a válság végét közvetlenül követő periódusban következett be.

Az anyagi depriváció összetett indikátorának alapját képező elemi mutatószámok közül egyrészt a nyaralás hiánya és a váratlan kiadások fedezésének képtelensége a leggyakoribb, másrészt e két elem az anyagi deprivációban élőként azonosított népesség szinte egészében külön-külön is előfordulnak. Ez azt is jelenti, hogy az anyagi deprivációs ráta képzése során

a legalább három elem hiánya által meghatározott küszöb elérése egy további deprivációs elem meglétén múlik. Utóbbiak közül az elégtelen húsfogyasztás és az autó hiánya fordul elő leggyakrabban, de szintén számottevő az elégtelen fűtés súlya is. Míg az autó hiánya egyre fontosabb szerephez jut a küszöb átlépésében, addig a fizetési nehézségek és az elégtelen fűtés szerepe csökkenőben van a 2009 és 2015 közötti időszakban. Megfigyelhetők továbbá olyan kombinációi is az elemi indikátoroknak, melyek együttes előfordulása gyakoribb, mint másoké. Ilyen például az elégtelen fűtés – elégtelen húsfogyasztás; a nyaralás hiánya – a váratlan kiadások fedezésére való képtelenség; a nyaralás hiánya – az elégtelen húsfogyasztás; valamint a nyaralás hiánya – az elégtelen húsfogyasztás elempárok együtt járása. Az anyagi depriváció elemeinek és a háztartás objektív, valamint szubjektív anyagi helyzetének együtt járását vizsgálva azt is megállapíthatjuk, hogy mind a háztartás pénzügyi helyzetének megítélésében, mind az anyagi depriváció indikátorában megjelennek az összes és a szabadon felhasználható jövedelem eltéréséből fakadó feszültségek, míg a jövedelmi mutatók csupán tisztán az erőforrások oldaláról közelítenek, és ezért csak gyengébben korrelálnak az előző két mutatóval.

IRODALOM

- Ayllón, S. – A. Gábos 2015: The interrelationships between the Europe 2020 social inclusion indicators. ImPRovE Discussion Paper 15/01, Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy, University of Antwerp.
- B. Kis, A. – A. Gábos 2015: Consistent poverty across the EU, ImPRovE Working Paper No.15/22, Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp.
- Boarini, R. – M. M. d'Ercole 2006: Measures of material deprivation in OECD countries. OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 37., Paris: OECD.
- European Commission 1985: On specific community action to combat poverty (Council Decision of 19 December 1984). 85/8/EEC, Official Journal of the EEC 2/24.
- European Commission 2010: Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels: Communication from the Commission COM(2010) 2020.
- European Council 1975a: Decision 75/458/EEC: Council Decision of 22nd concerning a programme of pilot schemes and studies to combat poverty (OLJ 99/3430.7.75.) Official Journal of the European Communities, vol. 18, no. L 199, 30 July 1975, 34–35 .p.
- European Council 1975b: Decision 75 /459/EEC: Council Decision of 22 July 1975 on action by the European Social Fund for persons affected by employment difficulties, Official Journal of the European Communities, vol. 18, no. L 199, 30 July 1975, 36. p. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1975:199:FULL&from=EN> (Letöltés dátuma: 2016. 09. 01.)
- Eurostat 2016a: People at risk of poverty or social exclusion. Statistics explained. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion#Income_poverty:_17.

2.C2.A0.25_of_the_population_in_the_EU-28_facing_risk_of_poverty (Letöltés dátuma: 2016. 09. 01.)

- Eurostat 2016b: Material deprivation and low work intensity. Statistics explained. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Material_deprivation_and_low_work_intensity_statistics#Material_deprivation_and_severe_material_deprivation (Letöltés dátuma: 2016. 09. 01.)
- Fusco, A. – A.-C. Guio – E. Marlier 2010: Income poverty and material deprivation in European countries. Eurostat Methodologies and working papers, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Guio, A.-C. 2009: What can be learned from deprivation indicators in Europe? Eurostat Methodologies and working papers, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Guio, A.-C. – D. Gordon – E. Marlier 2012: Measuring material deprivation in the EU. Indicators for the whole population and child-specific indicators. Paper presented during the working group meeting ‘Statistics on Living Conditions’, Eurostat, 29–31 May, Luxembourg.
- Hick, R. 2012: On ‘consistent’ poverty. CASE paper no. 167, London: London School of Economics and Political Science.
- Israel S. – D. Spannagel 2013: Material deprivation: an analysis of cross-country differences and European convergence, Combating Poverty in Europe (COPE) project, European Commission.
- Maître, B. – B. Nolan – C.T. Whelan 2013: A critical evaluation of the EU 2020 poverty and social exclusion target: an analysis of EU-SILC 2009. GINI Discussion Paper no. 79, Amsterdam: *Amsterdam* Institute for Advanced Labour Studies (AIAS).
- Marlier, E. – A.B. Atkinson – B. Cantillon, – B. Nolan, 2007: The EU and social inclusion. facing the challenges. Bristol: The Policy Press.
- McKnight, A. 2013: Measuring material deprivation over the economic crisis: does a re-evaluation of ‘need’ affect measures of material deprivation? GINI Policy Paper no. 4, Amsterdam: *Amsterdam* Institute for Advanced Labour Studies (AIAS).
- Nolan, B. – C.T. Whelan 1996: Resources, deprivation and poverty. Oxford: Clarendon Press.
- Nolan, B. – C.T. Whelan 2011a: Poverty and deprivation in Europe. Oxford: Oxford University Press.
- Nolan, B. – C.T. Whelan 2011b: The EU 2020 poverty target. GINI Discussion Paper no. 19, Amsterdam: *Amsterdam* Institute for Advanced Labour Studies (AIAS).
- Notten, G. 2016: How poverty indicators confound poverty reduction evaluations: The targeting performance of income transfers in Europe. In: Social Indicators Research, (July 2016) vol. 127, no. 3, 1039–1056. p.
- Sen, A. 1989: Development as capability expansion. In: Journal of Development Planning, no. 19, 41–58. p.
- Townsend, P. 1979: Poverty in the United Kingdom. Harmondsworth: Penguin.
- Whelan, C.T. – R. Layte – B. Maître 2004: Understanding the mismatch between income poverty and deprivation: a dynamic comparative analysis. In: European Sociological Review, vol. 20, no. 4, 287–302. p.
- Whelan, C.T. – B. Maître – B. Nolan 2007: Multiple deprivation and multiple disadvantage in Ireland: an analysis of EU-SILC. Policy Research Series no. 61, Dublin: Economic and Social Research Institute.